

УДК 343.126

О. Агакерімов,

здобувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Проблема забезпечення правопорядку в будь-якій соціальній державі займає одне з провідних місць, оскільки без правопорядку суттєво ускладнюється нормальний, гармонійний розвиток суспільства та самої держави. Окрім цього, при низькому рівні забезпечення правопорядку підвищується рівень криміногенної ситуації, що є недопустимим в країні, де «людина, її життя і здоров'я ... визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [1].

Одним із елементів забезпечення правопорядку виступає інститут запобіжних заходів кримінального провадження, що застосовується, згідно ч. 1 ст. 177 КПК України, «з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується, а згідно ч. 2 даної статті, підставою застосування запобіжного заходу є наявність обгрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального право-

порушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті... » [2].

Слід зазначити, що з урахуванням державної політики, направленої на гуманізацію кримінального процесуального законодавства, 13.04.2012 р. був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України), яким було реформовано інститут запобіжних заходів і однією зі змін якого стало доповнення його таким запобіжним заходом як домашній арешт, який згідно ст.181 КПК України, «полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби» [2].

Незважаючи на те, що історія застосування домашнього арешту як запобіжного заходу, не враховуючи деякі періоди, є досить сталою, так як він застосовується різними країнами вже протягом декількох століть, про що буде сказано нижче, слід зазначити, що як і колись, коли тільки виник такий запобіжний захід, так і в умовах сьогодення для нього є характерними ряд проблем, які іноді змінюються з часом, але не завжди суттєво змінюються в кількості.

Дослідженням інституту запобіжних заходів в кримінальному провадженні взагалі, так і домашнього арешту як запобіжного заходу зокрема, займалися такі науковці, як Ю.П. Аленін, М.Й. Вільгушинський, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, З.З. Зінатуллін, О.Ф. Кістяківський, О.П. Кучинсь-

ка, Л.М. Лобойко, П.І. Люблінський, В.Т. Малярєнко, Р.М. Муртазін, В.Т. Нор, І.Л. Петрухін, І.І. Присяжнюк, В.В. Сташис, Л.Д. Удалова, Р.З. Шамсутдінова та інші.

Метою статті є обґрунтування актуальності застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в: а) висвітленні історії домашнього арешту як запобіжного заходу, адже саме завдяки історії те чи інше впровадження в сферу суспільних правовідносин, в залежності від свого позитивного чи негативного досвіду, або проходить апробацію і заслуговує на подальше застосування, або, у разі негативного досвіду, потребує заміни; б) висвітленні ряду аргументів, котрі свідчать на користь існування домашнього арешту в системі запобіжних заходів, а також деяких проблем, характерних для нього та висунення пропозицій щодо їх усунення.

Історія домашнього арешту як запобіжного заходу налічує декілька століть, так як його ознаки вже починають проявлятися в XVII ст., коли звинуваченому знатного походження назначали пристава або наглядача. Піднаглядні при цьому знаходились у своєму житлі [4].

Вперше на законодавчому рівні такий запобіжний захід як домашній арешт з'явився в Зводі законів 1832 р. (ст. 876, т. XV). До системи запобіжних заходів входили: тримання у в'язниці та при поліції; домашній арешт; поліцейський нагляд; віддавання на поруки [5].

В статуті Кримінального судочинства 1864 р. домашній арешт був збережений і був рекомендований використовуватися для тяжкохворих людей і матерів-годувальниць, але на практиці він застосовувався, як правило, до високопоставлених або заможних осіб [6, 17].

Серед інших запобіжних заходів домашній арешт був передбачений Кримінально-процесуальним кодексом УРСР 1922 р. як обмеження волі у вигляді ізоляції за місцем проживання, з

призначенням варти чи без такої. І, в свою чергу, Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1924 р. увібрав багато положень статуту Кримінального судочинства 1864 р., у тому числі й ті, що регламентували застосування запобіжних заходів, зокрема домашній арешт, який досить широко застосовувався на практиці [6, 18].

Після цього, враховуючи те, що політичний режим того часу призводив до частішого застосування найбільш суворого запобіжного заходу – тримання під вартою, домашній арешт починає ставати анахронізмом, дедалі рідше застосовувався і на початку другої половини XX століття, а саме в Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. був вже відсутній в списку запобіжних заходів і більше половини століття перебував в статусі вилученого з інституту запобіжних заходів кримінального провадження, поки не знайшов свого відображення в інституті запобіжних заходів, прийнятого 13.04.2012 р. нового Кримінально-процесуального кодексу України.

Слід зазначити, що в умовах сучасності багато країн світу передбачає можливість застосування в своєму кримінально-процесуальному законодавстві як запобіжний захід домашній арешт. Наприклад, його застосовують в Азербайджані, Білорусії, Казахстані, Латвії, Литві, Молдові, Німеччині, Росії, Швеції тощо.

Домашній арешт виконує функцію запобіжного заходу, який поєднує в собі ознаки жорсткого (у випадку цілодобового домашнього арешту) обмеження волі особи, до якої він застосований, без застосування до особи запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Актуальність існування домашнього арешту в сучасній Україні обумовлена рядом проблем, які вирішуються одночасно при його застосуванні і виходить з наступного, зазначеного нижче.

В умовах недосконалої вітчизняної кримінально-виконавчої юстиції домашній арешт не тільки забезпечить недо-

пушення порушення прав людини, але також істотно дозволить розвантажити і без того переповнені слідчі ізолятори [7].

У Європі на одного арештанта припадає 4 квадратних метри площі камери. Ті європейці, які бачили наші СІЗО та в'язниці, вже не раз рекомендували українським правоохоронцям розширитися. Втім, у тимчасових ізоляторах ані змін, ані ремонтів – заявляє правозахисниця громадської організації «Інститут правових досліджень і стратегій» А. Муканова [8].

Наступною проблемою, котру повинна розв'язати практика застосування домашнього арешту, є проблема розповсюдження туберкульозу в СІЗО.

Туберкульоз – небезпечна інфекційна хвороба. Сьогодні у світі налічується 50-60 мільйонів хворих на туберкульоз, щороку захворює 7-10 мільйонів, помирає 3 мільйони осіб. Одна хвора людина може інфікувати за рік 10-15 людей [9].

Туберкульоз є небезпечним та дуже важким захворюванням, але на початковій стадії він має «прихований» перебіг. Людина, яка захворіла, вважає, що перевтомилася або має «застудне» захворювання [10].

Неналежне виконання органами внутрішніх справ вимог Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз», зокрема забезпечення своєчасного, повноцінного та якісного обстеження осіб, які тимчасово тримаються у спеціалізованих установах і приміщеннях, сприяє стрімкому поширенню цього захворювання у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань.

З 1994 року спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості хворих на туберкульоз, які надходять до слідчих ізоляторів. Захворюваність на туберкульоз у слідчих ізоляторах у 112 (!) разів вища від середнього показника в державі [11], як зазначається на офіційному веб-порталі Генеральної прокуратури України.

Також слід зазначити, що захворюваність туберкульозом може виникати не тільки у людей, які знаходяться у

постійному контакті з хворим на «відкриту» форму туберкульозу, так як він може передаватися повітряно-крапельним шляхом, а і у тих людей, які перебувають в поганих житлових умовах, які простежуються в багатьох СІЗО, так як «вологість, сирість та відсутність вентиляції повітря – просто ідеальні умови для розмноження туберкульозної палички» [8].

Тому, враховуючи те, що завдяки домашньому арешту як альтернативі триманню під вартою, до СІЗО буде потрапляти менше осіб, то відповідно буде нижчим показник захворюваності на таку хворобу в країні.

Також не можна залишити поза увагою й те, що домашній арешт як запобіжний захід є проявом гуманності, адже людина, до якої застосовано такий запобіжний захід, не буде ізольована від суспільства, як це відбувається при триманні під вартою, і в визначених випадках (якщо вона не буде піддана цілодобовому домашньому арешту) зможе навіть залишати дім, наприклад, для перебування на роботі, виходу в магазин чи на прогулянки тощо та не буде втрачати свої соціальні зв'язки.

Проведена реформа кримінального процесуального законодавства України в 2012 р. ще більше наближає Україну для входження до Європейського Союзу (ЄС), оскільки Україна продовжує виконувати вимоги ЄС, якими є належність до критеріїв, що мають відповідати країни-кандидати на вступ до ЄС (Копенгагенські критерії), які були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. і включають в себе один з таких критеріїв, як «стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини...» [3].

Слід зазначити, що нарівні з проблемами, які розв'язує впровадження та застосування домашнього арешту, що були наведені вище, створюється проблема, котра пов'язана з можливою відсутністю у особи, стосовно якої обрано домашній арешт, родичів чи інших осіб, котрі могли б забезпечувати її продук-

тами харчування (при умові обрання цілодобового домашнього арешту). Тобто у особи, яка знаходиться під домашнім арештом, виникатиме потреба в забезпеченні себе життєво необхідними продуктами, і, таким чином, за відсутності осіб, котрі її могли б забезпечити всім необхідним, вона може залишитись перед вибором: порушити порядок виконання домашнього арешту або залишитися без задоволення своїх основних та неосновних життєвих потреб.

Зазначену проблему можна вирішити шляхом створення мережі спеціальної служби в рамках країни, яка буде діяти в інтересах зазначених вище осіб або доповнити функції існуючої певної служби зазначеними вище функціями з впровадженням доплати до заробітної плати працівників відповідної служби.

Також слід виділити те, що для ст. 181 КПК характерна прогалина, котра виражається в тому, що законодавець залишив поза увагою питання, яким чином (наприклад, якщо до особи застосований цілодобовий домашній арешт) особа зможе з'являтися за судовими викликами на судові засідання, і при цьому не буде порушувати вимоги цілодобового перебування під домашнім арештом.

Тому, враховуючи зазначене вище, цілком доцільно викласти ч. 1 ст. 181 КПК України в такій редакції: «Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Вимога перебування під домашнім арештом виключається на час, протягом якого виникає необхідність явки і перебування особи, яка знаходиться під домашнім арештом, на судові засідання за судовими викликами».

З наведеного вище можна зробити висновки, що домашній арешт, апробований часом, своїм застосуванням вирішує ряд серйозних проблем, котрі були характерні до впровадження такого запобіжного заходу в інститут запобіжних заходів, заслуговує на своє існування в даному інституті за умови усунення ряду прогалин та вирішення

ряду проблем, не усунення яких може призводити до такого замкнутого кола, як виникнення нових проблем в сфері кримінального провадження, що, в свою чергу, свідчить про потреби подальших досліджень в цій сфері, та на основі їх результатів доопрацювання інституту запобіжних заходів.

Ключові слова: запобіжний захід, домашній арешт, підозрюваний, обвинувачений, кримінальне провадження.

Розглядаються різні періоди історії домашнього арешту, існування його в сучасності. Висвітлені аргументи на користь існування домашнього арешту в кримінальному провадженні України, а також окремі проблеми, які характерні для нього, та шляхи їх вирішення.

Рассматриваются разные периоды истории домашнего ареста, существование его в современности. Выделены аргументы в пользу существования домашнего ареста в уголовном производстве Украины, а также отдельные проблемы, которые характерны для него, и пути их решения.

Various periods of home detention history and its existence at present time have been examined. The arguments for home detention in criminal production of Ukraine as well as its discrete problems and the ways of their solution have been cleared up.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 15 квітня 2011 р. : (офіц. текст). – К. : Паливода А.В., 2011. – 56 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : чинне законодавство з 19 листопада 2012 року : Закон України / / Кримінальний процесуальний кодекс України, – К. : Паливода А.В., 2012. – 382 с.

3. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформаційно-аналітична довідка) [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>.

4. Кистяковский А.Ф. О пресечении обвиняемому способов уклоняться от следствия и суда. – СПб., 1868. – С. 55, 108.

5. Российское законодательство X–XX вв. – М. : Юрид. лит., 1991. – Т. 8 : Судебная реформа. – С. 307.

6. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві // Адвокат. – 2010. – № 7 (118). – С. 17–19.

7. Домашний арешт // Юрист & Закон: аналитическое издание. – 2012. – № 10 (97). – С.8.

8. Українські СІЗО: залиш надію кожен, хто сюди потрапляє // УНІАН. Права

людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/197414>.

9. Туберкульоз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Туберкульоз>.

10. Профілактика туберкульозу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.redcross.kharkov.ua/areas/443.html>.

11. Становище у слідчих ізоляторах, неналежне фінансування пенітенціарних установ може призвести до непередбачуваних тяжких наслідків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?m=publications&c=view&t=rec&id=65879>.

УДК 347.238.1

В. Бажанова,

аспірант кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МАЙНО ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення досить часто виникають проблеми щодо кваліфікації певного виду майна (наприклад, майна приватного підприємства) як об'єкта спільної сумісної власності подружжя. Відсутність одноманітної судової практики і чітких доктринальних підходів щодо вказаних проблем обумовлює актуальність теми наукового дослідження.

Теоретичну основу проведеного дослідження склали праці наступних вчених: Т.В. Боднар, О.В. Дзери, І.В. Жилінкової, О.С. Іоффе, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика, О.В. Михальнюк, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, Є.О. Харитонова та інших.

Нормативна база дослідження: Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року, Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року, законодавство

зарубіжних країн та інші нормативно-правові акти.

Метою дослідження є вивчення об'єктів права спільної сумісної власності подружжя на майно приватного підприємства.

Для досягнення поставленої мети основна увага приділена вирішенню таких завдань:

– дослідити питання визначення окремих видів майна як спільної сумісної власності подружжя;

– визначити, які види майна є особистою приватною власністю дружини та чоловіка тощо.

Об'єктом дослідження є правовідносини спільної сумісної власності подружжя в цивільному праві України.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти України, зарубіжних держав, доктринальні погляди та